

ПОКЛОПАЦ РИМСКЕ ПЕЧАТНЕ КУТИЈИЦЕ ИЗ СИРМИЈУМА*

Мирослав Вујовић

Одељење за археологију,
Филозофски факултет, Универзитет у Београду

Апстракт: *Рад је посвећен засада јединственом налазу из Сремске Митровице у коме аутор претпоставља да је поклопац римске кутијице за печат. Налаз потиче са територије Нове Циплане у Сремској Митровици, односно са источне римске некрополе Сирмијума, а у Музеј Срема досио је 1968. године путем оштећеног. Он припада типу окружних кутијица за печат са заштићеним зооморфним украсом на поклопцу (тип 5а), који се налази у епохи цара Флавијеваца до краја владавине цара Трајана (средином I, прве деценије II века). Израђен је ливењем од бакарне лејуре са детаљима изведеним нијелом. Печатне кутијице са представом орла обично су налажене у римским територијским центрима или у њиховој непосредној околини, где се често повезују са присуством римске војске, односно њеном званичном кореспонденцијом и економским трансакцијама. Налази ових предмета у територијама цивилног становништва, међутим, указују на друштво, често секундарну употребу печатних кутијица, која потиче из њихове декоративности и иконографској садржаја.*

Кључне речи: *римски период, печатне кутијице, Сирмијум, орао, бакарна лејура, емајл, нијело, римска војска*

Оригиналан научни рад
УДК 904:739.5(497.11)“00/01”
069.5:904(497.11)

Примљено: 09.12.2016.
Прихваћено: 24.12.2016.

Мирослав Вујовић
Одељење за археологију, Филозофски факултет
Универзитет у Београду
Чика-Љубина 18–20, 11000 Београд
mvujovic@f.bg.ac.rs

* Овај рад настао је ангажовањем аутора на пројекту *Романизација, урбанизација и трансформација урбаних центара цивилног, војног и резиденцијалног карактера у римским провинцијама на тлу Србије*, (бр. 177007) који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

ROMAN SEAL-BOX FROM SIRMIMUM

Miroslav Vujović

Department of Archaeology,
Faculty of Philosophy, University of Belgrade

Abstract: *The paper is dedicated to the unique find from Sremska Mitrovica in which the author recognizes the lid of the Roman seal-box. The lid originates from the area of Nova ciglana in Sremska Mitrovica i.e. eastern necropolis of Roman Sirmium. It was purchased for the Museum of Srem in 1968. It belongs to the type of circular shaped seal-boxes with a riveted zoomorphic decoration on the lid (Type 5a, Andrews C2D6) which has been dated from the epoch of the Flavian emperors until the end of the reign of Emperor Trajan (mid I to the second decade of the II century). It is made of copper alloy by casting and the details executed in niello. Seal-boxes bearing the representation of an eagle are usually recorded in the Roman garrison centers and their immediate environment. They are often associated with the presence of the Roman army, its official correspondence and economic transactions. The finds of these objects in the graves of civilians, however, point to a different, often secondary use of the seal-boxes, most likely derived from their decorativeness and iconographic content.*

Keywords: *Roman period, seal-boxes, Sirmium, eagle, copper alloy, enamel, niello, Roman army.*

Original scholarly article
UDC 904:739.5(497.11)“00/01”
069.5:904(497.11)

Received: 09.12.2016.

Accepted: 24.12.2016.

Miroslav Vujović
Department of Archaeology, Faculty of Philosophy,
University of Belgrade
Čika-Ljubina 18–20, 11000 Belgrade
mvujovic@f.bg.ac.rs

Овај рад је посвећен једном невеликом, али интересантном предмету (сл. 1–3) који се данас чува у Музеју Срема¹, а који, колико је мени познато, представља засада јединствен овакав налаз са територије античког Сирмијума. Откупљен је за Музеј 1968. године и том приликом забележени су врло штурни подаци о месту и условима налаза. Према напомени из музејске документације, он потиче са простора Нове циглане, што одговара правцу пружања античког пута *Sirmium–Bassianae–Singidunum*, односно простору источне римске некрополе која је пратила трасу те саобраћајнице.²

Слика 1. Поклопац печатне кутијице из Музеја Срема, горња страна (фото: В. Илић)

Fig. 1. The seal-box lid from the Museum of Srem, upper side (photo: V. Ilić)

Слика 2. Поклопац печатне кутијице из Музеја Срема, доња страна (фото: В. Илић)

Fig. 2. The cover sealing the box from the Museum of Srem, bottom side (photo: V. Ilić)

Реч је о предмету ливеном од бакарне легуре (димензије: пречник 20 mm, дужина 22,5 mm, ширина 6,0 mm), у облику плитког цилиндра са делом шарнира и с профилованим ободом (сл. 1). На горњој страни

1 Предмет се чува у античкој збирци Музеја Срема у Сремској Митровици под инвентарским бројем А/5830. Податке о овом налазу и могућност његовог публиковања најљубазније ми је уступила колегиница Јасмина Давидовић, кустос Музеја Срема, којој овом приликом најсрдачније захваљујем.

2 Роровић 1971, 123; Милошевић 1994, Милошевић 2001, 160–161; Јесретић 2007, 29–40.

аплицирана је представа птице, рађена засебно, такође ливењем у бакарној легури. Птица је приказана са раширеним крилима и с главом у профилу, са јасно назначеним оком и кљуном окренутим удесно. Представа птице занитована је за подлогу, што се може видети на унутрашњој страни где је очувана раскована глава нитне кружног облика (сл. 2). Зооморфна представа фиксирана је у кружном пољу и уоквирује је двострука прстенаста профилација. Иза главе птице налази се перфорација кружног облика, а изнад ње, на тракастом ободу издваја се вертикално постављена плочица, са кружним отвором у средини, која представља део шарнира. Предмет је у Музеј доспео покривен дебљим

слојем зеленкастог оксида помешаног са земљом (сл. 3), али се, упркос томе, могло уочити да су на телу и крилима птице изведени полумесечастии украси којима је стилизована текстура перја. Након детаљног чишћења и конзервације показало се да су поменути детаљи изведени урезивањем или утискивањем полумесечастих форми испуњених накнадно сиво-црном материјом, која највероватније представља нијело (сл. 4).³

Слика 4. Поклопац печатне кутијице из Музеја Срема, детаљ са нијело декорацијом (фото: В. Илић)

Fig. 4. The seal-box lid from the Museum of Srem, detail with niello decoration (photo: V. Ilić)

Судећи на основу облика, украса, очуваног дела шарнира и постојећих аналогиија (Furger et al. 2009, 65), наведени налаз из Сремске Митровице могуће је сасвим извесно одредити као поклопац римске кутијице за печате. Ови минијатурни реципијенти, чија дужина најчешће није већа од 2–3 центиметра, служили су као лежиште и заштита

Слика 3. Поклопац печатне кутијице из Музеја Срема, пре конзервације (фото: М. Вујовић)

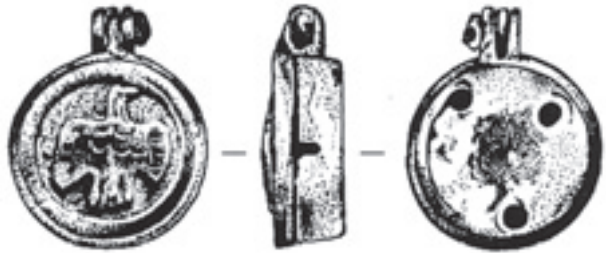
Fig. 3. The seal-box lid from the Museum of Srem, before conservation (photo: M. Vujović)

3 Чишћење и стручну конзервацију налаза обавио је Милан Чоловић, конзерватор Народног музеја у Београду, на чему му најискреније захваљујем.

печата који су утискивани употребом печатног прстења у некој за то погод-ној, мекој материји. Налаз кутијице из Рокситера (Wroxeter) са очуваном оригиналном испуном указао је још 1916. године да је за отискивање печата коришћен пчелињи восак (Bushe-Fox 1916, 28–29, Andrews 2012, 108). Анализе седимената затечених унутар печатних кутија из Аугста такође су потврдиле да је за печачење у античкој Августу Раурици (*Augusta Raurica*) коришћен пчелињи восак (Spagerberg 2009, 142–143).⁴

Печатне кутијице састоје се од дна, односно рецепијента и поклопца са шарниром, а израђиване су најчешће од бакарних легура, мада су познати и примерци од других метала, па и од кости (Furger et al. 2009, 45, Abb. 22). Површина кутијица од бакарних легура превлачена је врло често калајном легуром, сребрнкастог сјаја, која их је штитила од корозије, али и доприносила њиховом луксузнијем изгледу и декоративности. Да је томе придавана посебна пажња сведоче и разнородни облици ових кутија, а понајвише богати украси њихових поклопаца, који су орнаментисани рељефним представама, пунктирањем, урезима, вишебојним емајлом или нијелом.

Иако није у целини очувана, на основу комплетнијих аналогича можемо претпоставити некадашњи изглед кутијице којој је припадао поклопац из Сремске Митровице (сл. 5). Њен доњи део (реципијент за восак) био је највероватније цилиндричне или благо конусне форме, нешто дубљи од поклопца, али и мањег пречника (око 17–18 mm). Поред двоструког дела шарнира у чије средиште се уклапала шарнирска плочица поклопца, он је највероватније имао на дну четири кружне перфорације – једну у центру и три постављене око ње у теменима замишљене троугаоне форме. Такав распоред перфорација, присутан на готово свим комплетно очува-

Слика 5. Печатна кутијица из Марпингена (према: Kolling 1974, fig.1)

Fig. 5. The seal-box from Marpingen, Germany (after: Kolling 1974, Fig.1)

4 Слаба отпорност пчелињег воска на више температуре, као и деформација и губљење оштрине отиснутог печата условили су, између осталог, и употребу кутијица у којима су печати могли дуже да се очувају, али и њихову слабију заступљеност у областима са жарком климом. Восак је могао да буде мешан с биљним смолама (или чак њима и замењен), које су додаване како би се повећала стабилност и тачка топљења. У средњовековној употреби, у восак за печате додавани су угљ, лој, ланено уље и разни пигменти (Furger et al. 2009, 29).

ним примерцима печатних кутијица типа 5а, одређивао је карактеристичан начин провлачења струне којом се обавијао печатањем предмет (Andrews 2012, 15, 80–92, T I/C2, figs. 64–80).

Налаз из Сремске Митровице заправо припада добро познатој првој варијанти типа 5 (тип 5а), односно кружним печатним кутијицама са украсом у виду засебно израђене зооморфне апликације, који се датује од краја прве четвртине I века до друге деценије II века.⁵ Међу различитим приказима животиња издвајају се птица (орао, голубица, петео), жаба, зец, пантер, јарац, вепар и пчела (Furger et al. 2009, 65). Међу њима су најбројније управо печатне кутијице са стилизованим приказом птице раширених крила, која се обично идентификује са орлом као уобичајеним елементом римске војне иконографије (Feugère et Abauzit 1995, 51–52; Boucher et Feugère, 2009, 10).

Као већина римских печатних кутијица, и примерак из Сремске Митровице рађен је од бакарне легуре ливењем у дводелном калупу (Hunger et al. 2009, 121–122; Andrews 2012, 77). За израду базе био је потребан један пар калупа, док су за поклопце са зооморфним украсом била потребна два сета калупа – један за сам поклопац, а други за представу животиње, која је засебно рађена. Већ је раније уочено да су и техника израде тих предмета и начин њиховог украшавања били идентични с поступцима који су примењивани приликом израде фибула, те се претпоставља да су их производиле исте радионице (Bayley and Butcher 2004, 27; Andrews 2012, 77). Веома сличне мале фигуралне фибуле у виду птице раширених крила, са детаљима у нијелу, Риха⁶ је сврстала у прву варијанту свог типа 7.23, односно у раноцарске фигуралне фибуле које се током треће четвртине I века јављају на тлу Галије, Порајња и Швајцарске (Riha 1994, 170–171, Taf. 46/2907). Још извеснију сличност показују ране округле плочасте фибуле са аплицираним зооморфним украсом из Сиска (Sellye 1939, XV/6) и подунавског логора Submuntorium код Бургхефа (Ortisi 2002, pl. 20/347; Boucher et Feugère 2009, 10, Fig. 4/2). Процес производње је подразумевао

5 Међу првим детаљнијим студијама посвећеним овом типу издваја се рад М. Фужера и П. Абозија, који су овакве кутијице за печате класификовали као *Les boîtes a sceau circulaires a décor zoomorphique* (Feugère et Abauzit 1995). Слично томе, С. Холмс је међу налазима из Лондона овај тип (5.1b) издвојио као *circular seal-boxes tinned with zoomorphic rivet* (Holmes 1995, 394). У типологији налаза из Августе Раурике (*Augusta Raurica*), они су опредељени као тип 5а, односно као *Kreisrunde Siegelkapseln mit halbplastischem Tieraufsatz* (Furger et al. 2009, 48–49, 64–66, Abb. 23, 38; Tabelle 2). У посебној монографији о налазима печатних кутијица са простора читаве територије римске Британије приступљено је нешто другачијој класификацији, према којој поклопац из Сремске Митровице припада типу C2D6 (Andrews 2012, 15–16). У раду о налазима из Виминацијума такве печатне кутијице опредељене су као тип III/1 (Milovanović i Raičković-Savić 2013, 226).

6 Е. Риха у приказу птице на овим фибулама препознаје голубицу, а не орла (Riha 1994, 171, kat. 2907–2908).

и израду прототипова, који су били неопходни за вишеструку израду калуца. Они су углавном могли да се користе само једнократно, јер су након сваког ливења и вађења одливка често бивали оштећени.⁷ Као највероватнији рани радионички центри у којима су произвођене печатне кутије овог типа (5а) издвојени су Алезидија и Сисција, као два значајна римска центра са запаженом металуршком продукцијом, а пре свега фибула и делова војне опреме уз примену сличних орнаменталних техника (Feugère et Abauzit 1995, 41–57; Koščević i Makjanić 1995, 34).

О употреби печатних кутијица издвојено је неколико различитих мишљења, од којих се код већине подразумева да су служиле за обезбеђивање писаних докумената, било да се ради о званичној кореспонденцији цивилне или војне управе дистрибуиране кроз *cursus publicus* или о приватној преписци (Holmes 1995, 395; Derks 1998, 228–229; Derks and Roymans 2003, 99–100). Слично томе, налази печатних кутијица из сакралних целина тумачени су њиховом применом на сличан начин, само у оквиру култа – приликом полагања завета, опет, у писаној форми (Derks 1998, 224–231; Furger et al. 2009, 39–41). У том смислу, ови налази се често повезују са развојем писмености у појединим провинцијама као део прибора за писање, а пре свега са дрвеним таблицама са слојем воска по коме се писало стилем (Feugère et Abauzit 1995, 41–42; Derks and Roymans 2002, 91; Furger et al. 2009, 29–30).

Насупрот томе, поједини аутори који су се детаљније бавили дистрибуцијом и контекстима налаза указују на то да кутијице за печате заправо нису морале да буду искључиво, па чак ни примарно коришћене у ту сврху. Неке њихове морфолошке карактеристике, али и широка распрострањеност печатних кутијица у разнородним контекстима и на налазиштима различитог карактера (градска или рурална насеља, цивилна или војна насеља), навеле су на закључак да налази печатних кутијица заправо не морају бити потврда писмене комуникације и писмености, већ најпре могу да буду одраз економских и трговачких активности током којих су коришћене (Andrews 2012, 108). Као потврда овоме посебно се истиче поменут налаз кутијице из Рокситера, али и примерци нађени у оставама из Снетишема и Тријера, код којих су карактеристични отисци на очуваним воштаним испунама кутијица, али и сам контекст налаза указивали да су оне највероватније биле пришиване за платнене или кожане вреће за чување и транспорт новца или сличних вредности, а не причвршћене на дрвене таблице за писање (Ward 1911, 228; Gilles 1994; Johns 1997, 46; Andrews 2012, 107–109).

7 За моделовање прототипа могли су бити коришћени восак, дрво или кост, али и олово или бакарне легуре. За налазе из Сисције, који су првобитно препознати као оловне печатне кутијице (Koščević i Makjanić 1995, Pl. 34), изнета је претпоставка да заправо представљају прототипове намењене сукцесивној изради калуца (Andrews 2012, 77, Fig. 57).

На тлу Србије, налази овог типа печатних кутија забележени су до сада у релативно малом броју, и то углавном дуж дунавског лимеса.⁸ Међу налазима са доњопанонског простора помиње се још 1939. године један наводно комплетан примерак кутијице са представом орла из Нових Бановаца (*Burgenae*), смештен у Археолошком музеју у Загребу.⁹ У античкој збирци тог музеја, међутим, налази се чак четрнаест различитих делова римских печатних кутијица (пет рецепијената и девет поклопаца) из Нових Бановаца, од којих три поклопаца припадају типу 5а (два са представом орла и један са жабом), као и два дна одговарајућег облика и распореда/броја перфорација.¹⁰ Осим тога, позната су нам још два примерка за које нема података о тачном месту налаза – један из Народног музеја у Вршцу а други из приватне колекције.¹¹

Примерак из Сремске Митровице откривен је, као што смо навели на почетку, на простору који одговара ареалу једне од раних и дуго коришћених римских некропола Сирмијума, те је сасвим могуће да је потицао из неког од римских гробова уништених приликом каснијих сахрана или модернијих грађевинско-индустријских радова. У складу с претпоставком да су печатне кутије биле део писаћег прибора, њихова појава у гробовима тумачи се двојачко. Најпре, ови прилози посматрају се као својеврстан симбол покојникове професије (писар, припадник цивилне или војне администрације и сл.), у којој су писменост и писање имали посебан, ако не и пресудан значај (Derks and Roymans 2003, 252 Anm. 22). Слично томе, њихова прилично рана појава у гробовима на тлу Галије, али и на британском и цисалпинском простору тумачена је, осим евентуалном везом са професијом покојника, и као потврда посебне фунерарне праксе коју бележе поједини антички извори (Feugère 1998). Диодор Сицилијски, тако, преноси да Гали *ири сахрани бацају на ломачу њисма која*

8 Vujović, u pripremi.

9 И. Шеље заправо помиње пет примерака разнородних римских печатних кутијица из Нових Бановаца, као и један налаз из Сурдука, који се налазе у Археолошком музеју у Загребу (Sellye 1939, 83–84).

10 На ово ми је љубазно указао колега Иван Радман-Ливаја, кустос Археолошког музеја у Загребу, на чему му најискреније захваљујем.

11 Захваљујући предусретљивости мр Станимира Барачког, некадашњег кустоса Народног музеју у Вршцу, у античкој збирци овог музеја имао сам још 1994. године прилику да видим један примерак комплетно очуване печатне кутијице са приказом орла, нађене највероватније на простору Старе Паланке. Нажалост, упркос доброј вољи колеге М. Аралице, садашњег кустоса овог музеја, нисам успео да у време писања рада овом налазу поново уђем у траг. Такође, још један комплетно очуван примерак печатне кутијице овог типа објављен је у склопу колекције Б. Најхолда, мада погрешно интерпретиран као козметичка посуда – мирисница (Najhold 2009, 153). Будући да је без познатог места и услова налаза, може се само претпоставити да и он, као остали предмети из Најхолдове колекције, евентуално потиче са простора југоисточног Срема, односно Земуна и његове шире околине.

Слика 6. Поклопац печатне кутијице из Виминацијума,
Народни музеј, Пожаревац (фото: Д. Спасић-Ђурић)
Fig. 6. The seal-box lid from Viminacium,
National Museum, Požarevac (photo: D. Spasić-Đurić)

су најисали својим мрљивима као да они моју да чиишају (Diod. V, 28, 6). Као потврда овог обичаја констатовани су и налази печатних кутијица са воштаном испуном на спалиштима појединих раноцарских некропола (Furger et al. 2009, 41).

Са територије античког Виминацијума до сада је публикувано укупно 32 примерка разнородних печатних кутијица, од којих 10 из гробова (Milovanović i Raičković-Savić 2013, 221). Налази из Виминацијума махом потичу из гробова спаљених (6 налаза) и инхумираних покојника (4 налаза) или са простора између гробова унутар некропола (10 налаза). Чињеница да су печатне кутијице махом нађене у иначе скромно опремљеним гробовима деце и жена, навела је на закључак да се ради о локалном обичају углавном код сиромашнијих слојева популације Виминацијума, и то у секундарној употреби – у функцији амулета или привеска апотропејског карактера (Milovanović i Raičković-Savić 2013, 229).¹² Међу налазима са територије Виминацијума публикуван је један фрагментовани поклопац печатне кутије највероватније кружне форме и са рељефним украсом у виду жабе, који обликом оквирно одговара типу 5а (Milovanović i Raičković-Savić 2013, 226, Т. I/III-1). Са тог локалитета, међутим, потиче још један, до сада непубликован, поклопац овог типа (сл. 6). Овај налаз (С-4768) откривен је у културном слоју приликом истраживања једног од гробова (03/3063) на некрополи Пећине, и оквирно би се могао датовати у

¹² Налази печатних кутијица нису, међутим, тако ретки ни у западним, односно северним областима Римског царства (Feugère 1998, 24–25; Furger et al. 2009, 41).

крај I века и у II век.¹³ Судаћи према кружној форми и карактеристичном распореду четири перфорације на дну, и четири реципијента печатних кутијица са некропола Виминацијума највероватније би такође могла да припадају овом типу (Milovanović i Raičković-Savić 2013, бр. 27–30).

* * *

Печатне кутијице типа 5а, а посебно оне са карактеристичним приказом орла, често се повезују са римском војском и њеним боравком на појединим стратешким пунктовима, што свакако важи и у случају Сирмијума. Места до сада забележених налаза печатних кутијица типа 5а са подручја лимеса у српском Подунављу углавном се поклапају са локалитетима на којима је забележено рано присуство римских војних јединица у југоисточном Срему (*Sirmium, Burgenae, Taurinum*), али и даљем току Дунава (*Lederata, Viminacium*), док време најчешће употребе ових кутијица (средина I и II век) одговара периоду интензивног економског и војно-политичког успона подунавских провинција.¹⁴ Поред налаза из резиденцијалних урбаних целина, присуство печатних кутијица на некрополама упућује на разнородну употребу ових предмета у античком периоду. Упркос дугогодишњим систематским археолошким истраживањима, примерак из Музеја Срема је засада једини публиковани налаз печатне кутијице из Сремске Митровице, што није у сагласности с великим значајем античког Сирмијума као важног управног, војног и економског центра. Сигурни смо да ће са повећаним интересовањем за ову врсту налаза, чему прилог дајемо и овим радом, овакво стање у будућности бити измењено.

СКРАЋЕНИЦЕ

BAR	<i>British Archaeological Reports</i> , Oxford: Archaeopress
R.A.E.	<i>Revue archéologique de l'Est et du Centre-Est</i> , Dijon: Société archéologique de l'Est, Université de Bourgogne

13 Димензије: дужина: 2,5 cm, пречник поклопца 1,9 cm, висина 0,6 cm. За податак о овом налазу и увид у документацију желим и овом приликом да захвалим колегиници Драгани Спасић-Ђурић, кустосу Народног музеја у Пожаревцу.

14 Душанић 1968; Брукнер, Даутова-Рушевљан, Милошевић 1987; Петровић и др. 1995; Dautova-Ruševljan i Vujović 2006; Petrović i Vasić 1996; Jovanović 1996; Radman-Livaja 2009; Radman-Livaja 2012, 169–176.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Andrews, Colin. 2012. *Roman Seal-Boxes in Britain*, BAR British Series 567, Oxford: Archaeopress.
- Bayley, Justine, and Sarnia Butcher. 2004. *Roman brooches in Britain: a technological and typological study based on the Richborough collection*. London: The Society of Antiquaries of London.
- Boucher, Thomas, et Michel Feugère. 2009. Les boîtes à sceau romaines du Musée de Montagnac (Hérault, F). *Instrumentum* 29: 9–12.
- Брукнер, Олга, Велика Даутова-Рушевљан и Петар Милошевић. 1987. *Почеци романизације у југоисточном делу провинције Паноније*, Нови Сад: Матица српска.
- Bushe-Fox, Jocelyn P. 1916. *Third Report on the Excavations on the Site of the Roman Town at Wroxeter, Shropshire, 1914*. London: The Society of Antiquaries.
- Dautova-Ruševljan, Velika i Miroslav Vujović. 2006. *Rimska vojska u Sremu*. Novi Sad: Muzej Vojvodine.
- Derks, Ton. 1998. *Gods, Temples, and Ritual Practices: The Transformation of Religious Ideas and Values in Roman Gaul*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Derks, Ton, and Nico Roymans. 2002. „Seal-boxes and the spread of Latin literacy in the Rhine delta”, In *Becoming Roman, writing Latin? Literacy and epigraphy in the Roman west*, ed. A. E. Cooley. *Journal of Roman Archaeology*, suppl. 48: 87–134.
- Derks, Ton, and Nico Roymans. 2003. „Siegelkapseln und die Verbreitung der lateinischen Schriftkultur im Rheindelta”, In *Kontinuität und Diskontinuität. Germania inferior am Beginn und am Ende der römischen Herrschaft. Beiträge des deutsch-niederländischen Kolloquiums in der Katholieke Universiteit Nijmegen (27. bis 30. 06. 2001)*. (*Reallexikon der Germanischen Altertumskunde – Ergänzungsbände*. 35), hrsg. Thomas Grünewald und, Sandra Seibel, 242–265. Berlin/ New York: Walter de Gruyter.
- Душанић, Слободан. 1968. Римска војска у источном Срему. Зборник Филозофског факултета у Београду X-1: 87–113.
- Feugère, Michel. 1998. Ecrire aux morts? A propos des boîtes à sceau en contexte funéraire, *Instrumentum* 7: 24–25.
- Feugère, Michel, et Pierre Abauzit. 1995. Les boites à sceau circulaires à décor zoomorphe riveté d' époque Romaine. *R.A.E.* 46, 1995: 41–57.
- Feugère, Michel, et Pierre Abauzit. 2000. Nouvelles boites à sceau à décor zoomorphe riveté. *Instrumentum* 11: 21.
- Furger, Alex. R., M. Wartmann, and Emilie Riha. 2009. *Die römischen Siegelkapseln aus Augusta Raurica*. Augst: Römermuseum.

- Gilles, Karl-Josef. 1994. Der grosse romische Goldmunzenfund aus Trier. Funde und Ausgrabungen *im* Bezirk Trier 26: 9–24.
- Holmes, Simon. 1995. Seal Boxes from Roman London. *London Archaeologist* 7/15: 391–395.
- Hunger, Katja, Erwin Hildbrand, Vera Hubert, und Marie Worle. 2009. „Chemische und werkstoffkundliche Analysen an römischen Siegelkapseln aus Augusta Raurica“, In *Die römischen Siegelkapseln aus Augusta Raurica*, hrsg. Alex R. Furger, M. Wartmann und Emilie Riha, 115–142. Augst: Römermuseum.
- Јесретић, Мирослав. 2007. Преглед археолошких истраживања Сирмијума од 1991. до 2006. године. *Зборник Музеја Срема* 7: 29–40.
- Johns, Catherine. 1997. *The Snettisham Roman Jeweller's Hoard*. London: British Museum Press.
- Jovanović, Aleksandar. 1996. „The problem of the location of Lederata“, In *Roman Limes on the Middle and Lower Danube*, ed. Petar Petrović, 69–72. Belgrade: Archaeological Institute.
- Kolling, Alfons. 1974. Eine Siegelkapsel als romerzeitliche Grabbeigabe, *Germania* 52, 478–479.
- Koščević, Remza i Rajka Makjanić. 1995. *Siscia, Pannonia Superior – Finds and Metalwork Production. Terra Sigillata*. BAR International Series 621, Oxford–Zagreb: Archaeopress.
- Milovanović, Bebina, i Angelina Raičković-Savić. 2013. Seal boxes from the *Viminacium* site. *Сџаринар* LXIII: 219–236.
- Милошевић, Петар. 1994. *Топографија Сирмијума*. Нови Сад: Српска академија наука и уметности.
- Милошевић, Петар. 2001. *Археологија и историја Сирмијума*. Нови Сад: Матица српска.
- Najhold, Branko. 2009. *TAVRVNVM ROMANVM*. Zemun: Trag.
- Spangerberger, Jorge E. 2009. „Identification of the lipids from the sediments filling the Roman bronze seal-boxes found in Augusta Raurica, Switzerland“ In *Die römischen Siegelkapseln aus Augusta Raurica*, hrsg. Alex R. Furger, M. Wartmann und Emilie Riha, 139–143. Augst: Römermuseum.
- Ortisi, Salvatore und Philipp M. Pröttel. 2002. „Die früh- und mittelkaiserzeitlichen Fibeln“, In *Römische Kleinfunde aus Burghöfe 2, Frühgeschichtliche und Provinzialrömische Archäologie Materialien und Forschungen* 6, 9–84. Rahden: Verlag Marie Leidorf GmbH.
- Петровић, Петар, Милена Душанић, Олга Брукнер, и Велика Даутова-Рушевљан. 1995. Фрушка гора у античко доба. Нови Сад: Матица српска.

- Petrović, Petar i Miloje Vasić. 1996. „The Roman Frontier in Upper Moesia: archaeological investigations in the Iron Gate area”, In *Roman Limes on the Middle and Lower Danube*, ed. Petar Petrović, 15–26. Belgrade: Archaeological Institute.
- Popović, Vladislav. 1971. „A Survey of the Topography and Urban Organization of Sirmium in the Late Empire”, In *Sirmium I*, ed. Vladislav Popović, 119–133. Beograd: Archaeological Institute.
- Riha, Emilie. 1994. *Die römischen Fibeln aus Augst und Kaiseraugst: Die Neufunde seit 1975*. Augst: Amt für Museen und Archäologie des Kantons Basel-Landschaft.
- Radman-Livaja, Ivan. 2009. *Lorica segmentata fittings from Burgenae*. *Xantener Berichte* 16 (Waffen in Aktion, ROMEC XVI, 2007): 189–194.
- Radman-Livaja, Ivan. 2012. „The Roman Army”, In *The Archaeology of Roman Southern Pannonia, The state of research and selected problems in the Croatian part of the Roman province of Pannonia*, ed. Branka Migotti, 159–189. BAR International Series 2393 Oxford: Archaeopress.
- Sellye, Ibolya. 1939. *Les bronzes émaillés de la Pannonie Romaine*. *Dissertationes Pannonicae Musei Nationalis Hungarici* 2/8. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum.
- Vujović, Miroslav. *u pripremi*. *Roman Seal Boxes from Serbia*.
- Ward, John. 1911. *Roman Era in Britain*, London: Methuen & Co. LTD.

Miroslav Vujović

Roman Seal-box from Sirmium

Summary

The article is dedicated to the unique find from Sremska Mitrovica (Fig. 1–3) in which the lid of the Roman seal-box can be identified. These miniature objects usually made in copper alloy and no more than 2–3 centimeters long, served as containers that protected the seals impressed by signet rings in some suitable soft substance (wax, clay, resin). Two different opinions about the function of these items exist in literature, ranging from sealing and securing the wax tablets and other written documents (private or official correspondence) distributed via *cursus publicus*, to the possibility that they were sewn to the cloth or leather bags used for transport and storage of coins or similar values. The lid from Museum of Srem originates from the area of Nova ciglana in Sremska Mitrovica (Serbia), i.e. eastern necropolis of Roman Sirmium. It was purchased

for the Museum of Srem in 1968, as a chance-find from local brickyard. It belongs to the type of circular shaped seal-boxes with a riveted zoomorphic decoration on the lid (Type 5a, Andrews C2D6) which has been dated from the epoch of the Flavian emperors until the end of the reign of Emperor Trajan (mid I to the second decade of the II century). It was made of copper alloy by casting with the details executed in niello. Seal-boxes with the representation of an eagle are usually recorded in the Roman garrison centers and their immediate environment. They are often associated with the Roman army, its official correspondence and economic transactions which certainly correspond with the importance of Sirmium as one of the most developed strategic and urban centers in Pannonia. The lid from Sremska Mitrovica was discovered in the area of the early Roman necropolis of Sirmium, used for several centuries, making it quite possible that it originated from some of the graves destroyed during the subsequent funeral or modern construction works. The finds of these objects in the graves of civilians (female and children burials), as noted in Viminacium, point to a different, often secondary use of the seal-boxes, most likely derived from their decorativeness and iconographic content. Despite the long lasting systematic archaeological investigations in Sremska Mitrovica, the lid from the Museum of Srem is so far the only published roman seal-box, which is not in accordance with the great importance of the ancient Sirmium as a significant administrative, military and economic center. Concluding this small contribution we hope that in future, with increased interest in this type of finds, such a situation will improve.

Translated by the author